

## Un projecte alternatiu de desenvolupament al Pirineu

Testimoniatge personal sobre la transformació de la Vall de Boí del darrer quart del segle xx (1976-2001)

JOSEP JANÉ I SOLÀ  
*Catedràtic de Política Econòmica, UB*  
*Fundador de Boí-Taüll Resort*

### **RESUM: UN PROJECTE ALTERNATIU DE DESENVOLUPAMENT AL PIRINEU**

**Testimoniatge personal sobre la transformació de la Vall de Boí del darrer quart del segle xx (1976-2001)**

El text que segueix és un testimoniatge poc habitual que permet tenir una percepció nova i diferent sobre les possibilitats de desenvolupament d'una vall —la Vall de Boí— condemnada des de feia dècades a la despoblació i a la pobresa econòmica. L'enlairament de l'Alta Ribagorça es produeix gràcies a la posada en marxa d'un projecte turístic integral, a partir d'una estació d'esquí i amb una filosofia diferent a les que es troben arreu del Pirineu.

**PARAULES CLAU:** Desenvolupament, rural, esquí, urbanisme, comunicacions, medi ambient, Ribagorça, Pirineu, Boí, Taüll.

### **RESUMEN: UN PROYECTO ALTERNATIVO DE DESARROLLO EN EL PIRINEO**

**Testimonio personal sobre la transformación de la Vall de Boí del último cuarto del siglo xx (1976-2001)**

El texto que sigue es un testimonio poco habitual que permite tener una percepción nueva y diferente sobre las posibilidades de desarrollo de un valle —la Vall de Boí— condenado desde hacía décadas a la despoblación y la pobreza económica. El despegue de la Alta Ribagorza se produce gracias a la puesta en marcha de un proyecto turístico integral, a partir de una estación de esquí y con una filosofía distinta a las que se encuentran a lo largo del Pirineo.

**PALABRAS CLAVE:** Desarrollo, rural, esquí, urbanismo, comunicaciones, medio ambiente, Ribagorza, Pirineo, Boí, Taüll.

### **ABSTRACT: AN ALTERNATIVE PROJECT OF DEVELOPMENT AT THE PYRENEES**

**A personal testimony on the great transformation of the "Vall de Boí" on the last quarter of the 20th century (1976-2001)**

The text is an unusual testimony which gives a different and new perspective on the possibilities of development of a forgotten valley up at the Pyrenees —the "Vall de Boí"— which, as far as a quarter of century ago, seemed to be condemned to permanently loose inhabitants and to become poor for ever. The economic and social take-off of the valley also meant the same to the whole area —called Alta Ribagorça— and was due to the integral project of a skiing resort with an absolutely different way to do things as had been done always since then at the Pyrenees Chain.

**KEY WORDS:** Development, rural, ski, urban development, roads, environment, Ribagorza, Pyrenees, Boí, Taüll.

Aquest treball recull unes vivències personals que poden aportar dades per a la comprensió del desenvolupament de l'Alta Ribagorça en el darrer quart del segle xx. En quina situació es trobava la Vall de Boí a mitjans dels 70? Què la diferenciava d'altres espais pirinencs i de quina manera es podia portar a terme un projecte viable i atractiu que permetés el progrés de la comarca sense cometre els errors realitzats a d'altres llocs? El següent relat només és un testimoni de la realitat viscuda i des d'un punt de vista —malgrat tot— forà, tot i la meua intensa relació amb la muntanya des dels anys 50. Per entendre com i per què algú vingut de lluny —d'Igualada, i barceloní per obligació— podia interessar-se i endinsar-se en la difícil tasca d'aconseguir la fita d'esquinçar la via despoblacional que es venia produint a la Ribagorça des de feia dècades, val la pena situar el lector amb detalls i explicacions sintètics. Aquesta és una aportació constructiva i oberta perquè qui avui dia arribi o s'interessi per la Ribagorça com per d'altres valls del Pirineu sàpiga que ha existit un projecte de desenvolupament diferent i alternatiu.

## I — INTRODUCCIÓ

L'afecció per la muntanya em ve de jovenet quan, després de formar part d'alguns grups muntanyencs, em faig soci del Foment Excursionista de Barcelona (creant, als disset anys, el Grup Especial de Muntanya, un GEM, l'escut del qual, encara vigent, vaig dissenyar aleshores). Un temps després, m'afilio també al Centre Excursionista de Catalunya (CEC), on anys més tard, des del 1964 al 1969, en sóc membre de la seva Junta Directiva, com a president del Club d'Esquí de Catalunya, arribant a tenir un equip de cent corredors amb llicència. Fins i tot la Federació Espanyola no podia fer res si no volien "els del CEC". Vam organitzar el primer Campionat de Catalunya de Veterans —entre els quals destacaven corredors del Centre dels anys quaranta com Müller, Figueras, etc.— i, també, el primer Campionat d'Esquí dels Països Catalans.<sup>1</sup> Tot això ha estat reconegut pels presidents del CEC, Mosella, Ventosa, Puntís, Bou i, l'actual, Nosàs; pel centenari del Centre, jo mateix vaig donar una de les conferències de celebració —al Saló de Cent de l'Ajuntament de

1. Per l'ocasió, vam fer un "cartell" molt cridaner on se substituï la Rosa dels Vents per l'escut del Centre i que atreïa molt l'atenció perquè abastava "des de Salses a Guardamar", la qual cosa portà el Govern Civil a prohibir-lo i retirar-lo de les vitrines de les botigues. Em vaig salvar d'ésser engarjolat pels pèls!

Barcelona— sobre el tema, com no!: “L’economia de l’esport”. El juliol de 1969, però, vaig haver de deixar les tasques al CEC en obtenir la càtedra de Política Econòmica de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de Màlaga. Ja no m’era fàcil compaginar l’activitat docent i la muntanyenca. No obstant, vaig continuar esquiant a Sierra Nevada.

El meu vincle amb l’Alta Ribagorça es remunta a quan tenia 20 anys, ja que, afectat d’un problema de ronyons, el metge em va recomanar d’anar a “prendre les aigües” o bé a Benassal (País Valencià), o bé a les Viles del Turbó o a la Vall de Boí. Vaig escollir aquest darrer indret. Les tres setmanes que vaig passar a la Vall, a la “fonda de Boí”, foren inoblidables. Acompanyat de Jaume Sala i Heliodor García, dos amics gens muntanyencs, “el malalt” va aprofitar per pujar els Besiberris, mentre ells esperaven asseguts a l’ombra dels darrers avets. Cada dia tots tres fèiem a peu els 12 quilòmetres d’anada i tornada de Boí a Caldes. Des de finals del segle XIX, el gran atractiu de la Vall de Boí era el balneari. La seva temporada, de Sant Joan (juny) a la Mercè (setembre), donava una miqueta de vida a la Vall. L’altra poc de vida li venia dels enamorats de l’indret: escaladors, excursionistes, pintors, fotògrafs o, simplement, afeccionats a l’art romànic.

D’aquella època a vint anys més tard, quan em vaig bolcar a la Vall de Boí, el 1976, aquesta no havia canviat gens. S’unia a la N-230 per una carretera gairebé deserta. Era millor que la de principis de segle quan, per anar al balneari, es feia en lloms de cavalleria,<sup>2</sup> però encara la carretera era la mateixa amb una capa d’asfalt. L’enllaç de Boí a Taüll era un simple camí de terra per on sorprenia trobar-se grups de japonesos a peu per anar a visitar Sant Climent. Les condicions de vida eren molt dures: ramaderia a l’estiu i poca feina dins la casa l’hivern. Vint anys més tard, l’únic canvi semblava ser la distracció de la televisió en algunes cases. En realitat, la situació era pitjor, ja que la població anava minvant i envellia donada la forçada emigració de la gent jove.

La vall es presentava preciosa —i ho continua essent—, però molt pobre pels mínims recursos de subsistència i de repartició de la producció. Precisament una coneguda periodista barcelonina va publicar un article que titulà “El Valle

2. Ceferí Rocafort en *Geografia General de Catalunya*, Volum IV (Província de Lleida), Barcelona, 1919.

del fin del mundo”, on basant-se en el fet que aquelles contrades tenien una de les concentracions del romànic més important del continent després de “*la súbita eclosión de un arte de bandera europeo en aquel remoto confín del mundo que a ninguna parte conducía*”, clamava perquè, malgrat aquell gran reclam, no se la feia sortir del seu oblit més absolut.<sup>3</sup> L’èxode del jovent era impressionant i l’envelliment poblacional un problema. En un reportatge publicat en una revista japonesa sobre la Vall de Boí l’any 1984 —i que vaig fer traduir al català per la seva divulgació— només van fer aparèixer gent gran a les fotos, com la característica humana més important de la zona.<sup>4</sup>

Hi havia, doncs, una mica i curta vida a l’estiu. Però, i a l’hivern? A les muntanyes hi havia “l’or blanc” que dormia. En Josep Maria Guilerà, considerat el “primer esquiador” de Catalunya, en un article de l’any 1960, descrivia les possibilitats de fer estacions d’esquí al Pirineu. Sobre el nostre indret, deia: “Aquí trobarem les muntanyes enconxades, matronals, que tempten els esquiadors i que ens poden donar el millor lloc per planejar no solament un o diferents mitjans de remuntatge mecànic, sinó també, lloc per a emplaçar i projectar un nou poble pirinenc orientat de forma exclusiva com a seu d’una perfecta estació de muntanya que serveixi per a l’esquí així com de residència estival, per als altres esports de muntanyisme, el càmping, la caça i la pesca de la truita als rius i estanys de les rodalies...”; i arribà a vaticinar quins serien els centres d’esquí més importants de tot el Pirineu català: “en primer lloc —segons ell— la conca de Boí Taüll i la veïna Vall de Durro”, i assenyalà també, amb notable visió de futur, la que es pot situar “darrera de Salardú, al massís de Vaquèira”.<sup>5</sup> Socialment parlant, es tractava de donar vida a la Vall també a l’hivern i aportar solucions al problema del despoblament.

3. María Dolores Serrano, *La Vanguardia*, 21 de novembre de 1983.

4. *Geijutsu-Sincho* (revista d’art molt coneguda del Japó), Tokio, 1985.

5. *Revista Ribagorzana*, 29, abril 1960. El seu llibret autobiogràfic, *Carnet d’un esquiador (1915-1930)* [Llibreria Catalònia, Barcelona, 1931] és una delícia. Va ser autodidacta i, el 1915, ja agafava els esquís i anava en tren a La Garriga per pujar i baixar un camp nevad i, a força d’intents frustrats, se’n va sortir! Vint anys més tard, el 1980, la Generalitat de Catalunya va encarregar un profund estudi a una empresa de Madrid sobre els recursos de neu dels Pirineus catalans, per tenir arguments enfront de l’allau de sol·licituds d’ajut per la neu que li venia de tot arreu. Els investigadors es decanten també per la zona de Taüll i adjacents, amb potencial de 27.000 esquiadors, just per darrera la capacitat màxima sostenible de 30.000 que estimen per Vaquèira i valls annexes.

## II — LA RELACIÓ AMB PROJECTES AL PIRINEU

La meva primera experiència professional al Pirineu, però, no va ser a l'Alta Ribagorça. Al mateix temps que continuava lligat a l'activitat esportiva de l'esquí, Ramon Cuscó, gerent de "Teleskis Pirenaicos SA" (TEPSA) de La Molina, em va demanar fer l'estudi econòmic d'una estació d'esquí que pretenia crear amb els més importants accionistes de TEPSA en un altre lloc de la serralada pirinenca. Tot es va iniciar el bienni 1963-1964. Cuscó va escollir Cerler, a la Vall de Benasc. Recordo com a mitjans dels anys seixanta, i en ple hivern, es feia un fart de pujar a peu amb la neu fins el genolls de Benasc fins a Cerler. Una vegada ell ja s'havia decidit per Cerler i havia convençut el seu consell d'administració, va demanar-me que fes l'estudi econòmic-financer, i com que l'empresa no disposava de diners, vaig acceptar cobrar amb accions. Jo ja havia estudiat el tema de l'esquí sota un prisma econòmic i des d'una vessant innovadora. Concretament, al 1964 ja havia presentat una ponència als cursos d'estiu (que ja se'n feien!) de la Universitat de Tarragona, en la que demostrava la inviabilitat econòmica i financera de La Molina, bàsicament perquè era impossible de gestionar: era un món de "regnes de taïfes"; ni les escoles d'esquí es posaven d'acord per donar classes lligades a l'estança i/o als horaris dels remuntadors (hi havia dues d'escoles, "la española" i la catalana, que per cert mantingué la seva independència fins a l'hivern de 1970, mentre en vaig ser responsable com a president del Club d'Esquí de Catalunya-CEC, malgrat haver hagut de posar pau amb l'ajuda de la Guàrdia Civil, a les batusses dels monitors per allò de la guerra de símbols i la captació de clients).

Tornant a Cerler, després de quatre anys de pujar i baixar, fer estudis i convèncer a tiris i troians, la companyia es constituí exactament el 21 de setembre de 1967. Me'n recordo bé perquè el dia abans va néixer la meva primera filla, però jo ja m'havia compromès amb Ramon Cuscó i amb el jove notari Bartolomé Masoliver, que exercia a Benasc, per pujar-hi a fer la constitució de la societat. Aquesta es va fer allà perquè la gent que tenia terrenys a Cerler els aportava a la societat a canvi d'accions. Així va ser com aquell mateix dia vaig haver de deixar sola la meva dona tot just després de donar a llum, agafar el Renault R4 a les 4h de matí del dia 21 de Barcelona per arribar a Benasc a les 10h, després de sis de viatge. Ens vam passar tot el dia rebent gent que portava escriptures que es remuntaven fins i tot a l'època

de Carles III o acceptar, quan no hi havia prova documental, el testimoniatge dels veïns. Això va durar fins a les 10h de la nit. En acabar, vaig tornar de seguida a Barcelona. El notari em va acompanyar i es va passar tot el camí explicant-me acudits i anècdotes perquè no m'adormís. Aquest relat mostra només les condicions tan diferents en les què es treballava i els sacrificis que es feien i que anaven més enllà de qualsevol aspecte econòmic.

El capital financer inicial de Cerler, S.A. fou insuficient i alguns consellers de TEPESA van haver de construir, a títol particular, els primers apartaments per donar una mica de vida a la nova estació. Abans d'obrir l'estació, alguns nois de Cerler i de Benasc van fer una estada a La Molina per aprendre a esquiar. Cal recordar que en aquella època no hi havia màquines i l'entreteniment de les pistes es feia a peu, trepitjant les pistes amb pales i amb esquís. Eren realment nois valents, plens d'il·lusió. Aquests primers "pisters" i els seus fills han estat, i són, monitors i alguns tenen botigues i negocis importants.

Cerler ha tingut moltes vicissituds com ja se sap, però avui és una consolidada estació d'esquí del Pirineu, que ha tret tota la comarca d'un oblit ancestral. Personalment, penso que Benasc li deu un reconeixement públic a Ramon Cuscó perquè, sens dubte, va creure en les possibilitats de la vall i les seves condicions naturals per a dinamitzar-la, com així, espectacularment, ha succeït.

Paral·lelament, essent jo encara president de la Secció d'Esquí, vaig pensar que per la projecció del CEC, seria bo que tingués un refugi a totes les estacions que en aquell moment s'estaven coent al Pirineu, com era el cas a La Molina. Després de recórrer molts indrets, l'any 1964 vam aconseguir fer-ne un a la Val d'Aran, l'actual refugi Juli Soler a Salardú. Malauradament, la iniciativa no es va estendre a d'altres indrets, tot i haver trobat també un lloc ideal a Cerler.

Era una època d'ebullició d'iniciatives, i així va ser com en Lluís Segalàs, ex-alumne d'Econòmiques i vice-president del Club d'Esquí de Catalunya durant la meua etapa, el 1968 em va convidar a sopar a casa del seu pare perquè aquest volia conèixer la meua opinió sobre una nova estació d'esquí, aquesta vegada al Pallars. M'ho van explicar i jo vaig posar sobre la taula temes que caldria tenir: estudis d'innivació, èdics, estudis econòmic-financers, de marketing i de posada en marxa. El pare del Lluís, l'Alfons Segalàs, famós campió d'esquí d'Espanya als anys quaranta i un home de molta empena que

havia creat des del no res una fàbrica química a Barcelona, va dir llavors: “escolta’m noi, jo al ‘meu poble’ els he dit que faria una estació d’esquí a Llessui i no em vinguis amb tantes orgues que per ... la faré”. Amb empena i il·lusió es poden fer moltes coses, però a vegades no n’hi ha prou.

Aquestes experiències portaven a pensar que la filosofia inicial de les estacions d’esquí que es posaven en marxa amb només un telecadira o un telesquí, normalment per part d’esquiadors agosarats i il·lusionats, havia de canviar. Els primers promotors no es preocupaven gaire des d’un punt de vista econòmic i partien des d’una premissa errònia, ja que creien que si posaven un remuntador vindrien uns esquiadors a utilitzar-ho i que llavors tindrien diners per fer-ne més. Era un plantejament absolutament equivocat. La majoria de les estacions d’esquí es van fer amb una visió exclusivament esportiva i amb molt d’entusiasme. “Negocis” que no funcionaren —i en molts casos, encara no funcionen, però que són el motor que impulsa els pobles de muntanya i comarques senceres cap el seu desenvolupament—, plantejats sense estudis previs i, sobretot, sense recursos propis suficients. Aquest “handicap” l’arrossegava des dels seus inicis TEPSA a La Molina, Cerler S.A. (amb un capital de només 15 milions de pessetes, quan l’estudi econòmic-financer assenyalava que, per anar bé, en calien 80) o “Telesquís del Valle de Arán, SA” (TEVASA),<sup>6</sup> fins que va surar al cap d’una dotzena d’anys, amb l’ajut financer d’una gran companyia d’assegurances —el grup Catalana-Occident de Jesús Serra Santamans. L’aleshores conseller delegat de TEVASA, en Josep Maria Serra Farré, amb l’experiència de Vaquèira, comentava per escrit el juliol de 1976 sobre la idea que jo havia donat d’establir una xarxa d’estacions catalanes per guanyar sinergies en la vessant econòmica del món de l’esquí: *“La ubicación de una estación es clave (...) Una inversión en una estación de esquí debe estudiarse muy bien (...) Hay que tener en cuenta la clientela mínima necesaria que permita hacer la estación rentable (...) Estos aspectos se han ignorado totalmente en la mayoría de estaciones de esquí españolas y así les luce el pelo”*.

6. En una assemblea anual de la Federación Española de Esquí celebrada a Sant Sebastià, en la que estava present, es va produir un escàndol quan Jorge Jordana de Pozas, president de la F.E.E., proposà dedicar 3 milions de pessetes de la Federació —ens quasi públic o, com a mínim, “de tots”— a promoure una nova estació d’esquí privada a la Val d’Aran. Com és obvi, la proposta tirà endavant i el mateix Jordana de Pozas en fou el president durant més de tres dècades.

El que calia fer, per tant, era tractar el desenvolupament de l'estació d'esquí com a "projecte", no com una empresa manufacturera o un comerç, o un negoci de serveis més. Els economistes han encunyat el terme "projecte" per referir-se a aquella aventura empresarial que, per les seves característiques intrínseques, requereix una inversió inicial molt forta, uns ingressos "a miquetes", i un llarg període de recuperació abans no s'obtinguin beneficis. Una altra característica és que un "projecte" no es pot finançar només amb recursos propis (el capital necessari és inicialment tan gran que es fa impossible rendibilitzar-lo i així no es troben inversors que vulguin embarcar-se en l'aventura), ni només amb recursos aliens (l'endeutament seria tan important que els costos financers es menjarien tots els possibles guanys d'explotació). Un "projecte", a més, no es pot fer a trocets; es pot fer en etapes, com els replans d'una llarga escala, però no esglaó rera esglaó. Trobem exemples molt clars en les infraestructures i, en concret, en el de les autopistes de peatge: no cal que arribin de principi a fi ja des de bon començament, però sí que uneixin nuclis importants per generar un mínim tràfic inicial que assegurí ingressos suficients per cobrir els costos financers i les despeses d'explotació. El mateix succeeix amb les preses hidroelèctriques, on no es pot fer mitja presa i posar-se a fabricar kilowatts, cal arribar a dalt de tot per posar en marxa les turbines! Aquests casos com el de les estacions d'esquí són "projectes" impossibles de fer "a trocets" i que es recuperen "mica a mica" amb la venda de peatges, de kilowatts o de "forfaits", respectivament.

La meua experiència, tant en el camp teòric com pràctic,<sup>7</sup> em va servir molt per enfocar el desenvolupament de l'estació d'esquí de la Vall de Boí, innovadorament com a "projecte" econòmic i social. La qüestió era, doncs, com fer front a una enorme inversió econòmica d'entrada i recuperar de mica en mica, molt lentament, mitjançant la venda de forfaits, la inversió cobrint, com és obvi, els costos d'explotació al mateix temps. Però, a més a més, el projecte comportaria la revitalització de molt més que una vall nevada, la de tota una comarca. I això era molt més important que ell en sí mateix.

7. El 1972 vaig fer traduir —i n'escriguí el pròleg de l'edició castellana— el llibre més conegut aleshores sobre "Política de inversiones" de Joel Dean, per un dels meus alumnes que, amb els anys, va arribar a ser un dels economistes principals del Banc Mundial a Washington D.C., en Josep Lluís Mombrú.

### III — LA CREACIÓ DE BOÍ-TAÜLL

Entre les iniciatives de l'època hi trobem el de la companyia "Promotora Turística del Pirineu, S.A." (PROTUPISA). Tot començà l'any 1969, quan els promotors van cridar uns esquiadors andorrans perquè opinessin sobre les possibilitats de la Vall de Boí, i donaren una resposta positiva. L'any 1973 es va crear la societat amb 100 milions de pessetes de capital. La companyia va néixer amb un patrimoni de terrenys propis d'unes 2.000 hectàrees, fruit de l'aportació "en espècies" d'un dels socis fundadors: l'empresa "Agrícola y Forestal del Pirineo S.A." (AFOPISA)<sup>8</sup>, a canvi del 25% del capital inicial de la nova societat i de la presidència de la mateixa, que va recaure en Ignasi Ventosa i Despujol —fill del famós Ventosa i Calvell<sup>9</sup> i president, a la seva vegada, de la potent companyia "Carbueros Metálicos". Com a màxim responsable executiu, fou nomenat conseller delegat, el doctor César Apezteguía, propietari de la societat "Celograf" i representant a PROTUPISA d'un grup de persones relacionades amb el RACC, que havien subscrit també un 25% de la companyia. Un altre 25% fou subscrit per un grup lligat a la família Ankli, propietària del Balneari de Caldes de Boí. Un 15% d'accions foren adquirides per un grup encapçalat per l'advocat Rafael de Ferrater Ramoneda, amb altres persones vinculades a la ENHER. I la resta, per Artur Mas Sardà, en nom de la banca que presidia el seu oncle Josep Maria i que dirigia el seu cosí, Paco.

#### L'arribada al capdavant de Boí-Taüll

El 1976, Fortunato Frías, subdirector general de la Banca Mas Sardà, on jo n'era el cap del servei d'estudis, em va encarregar l'estudi de viabilitat de la nova inversió. El planejament que em van presentar era totalment inviable des de l'àmbit econòmic-financer. No arribava a donar superàvit ni al cap

8. "Agrícola y Forestal del Pirineo, S.A." era propietària d'unes 20.000 hectàrees i es dedicava a l'explotació de la fusta dels boscos. Aproximadament, 10% d'aquell terreny que s'anava a dedicar a pistes d'esquí no era boscós i no li servia als efectes del seu objecte social: eren les valls del Ginebrell, Moró i Rus.

9. Joan Ventosa i Calvell (Barcelona, 1879 - Lausana, 1959) va militar a la Lliga Regionalista de Catalunya amb Cambó. Va ser diputat entre 1907 i 1923: ministre d'Hisenda amb García Prieto el 1917-1918 i ministre d'Aprovisionaments el 1918 amb Maura. Durant la dictadura de Primo de Rivera també va intervenir en temes financers. Era un declarat monàrquic. Va ser procurador a Corts des de 1943.

de seixanta anys!<sup>10</sup> A la vista d'aquesta "realitat sobre el paper", PROTUPISA entrà en crisi i va ser quan el Consell d'Administració em va oferir fer-me càrrec del tema, per treure's "la patata calenta" de sobre. Després d'una llarga conversa amb el president, Ignasi Ventosa, m'ho vaig pensar molt. Ni l'oferiment de la presidència ni tenir les "mans lliures" per fer i desfer m'acabaven de convèncer. Era un tema molt difícil; un regal enverinat. Tant és així, que al cap d'un mes d'haver dit que sí —amb les raons que exposo més endavant— quan encara no havia ni aterrat, ja me'n penedia, doncs algun mitjà de comunicació desinformat em feia responsable del desastre urbanístic de la Vall de Boí que es podia produir de portar-se endavant el Pla d'Urbanisme proposat pels responsables anteriors, i que jo ni coneixia encara.

Per què haver acceptat llavors? En primer lloc, perquè en tota la vida m'han agradat els reptes i mai no els he defugit, tot i que de vegades això es paga. Però els meus orígens d'escalador m'han portat sempre al desafiament. En aquest cas era intentar viabilitzar una estació d'esquí dins uns paràmetres que permetessin aplicar en la pràctica els coneixements teòrics. Com a cultivador de política econòmica, el repte era engrescador i no me'l volia perdre. Havia d'enfocar la qüestió com a "projecte", tal com ja he explicat.

En segon terme, un dels "handicaps" principals de les estacions d'esquí: què fer amb les enormes inversions a l'estiu? Quan no hi ha neu, no hi ha esquiadors i la manca de clients fora de l'època hivernal és, tradicionalment, un fort llast per sortir dels números vermells que, inevitablement, comporta tot "projecte" en la seva explotació inicial. Aquest era un "handicap" que es minimitzava i es podia clarament superar en el cas de la Vall de Boí, donat l'atractiu estiuec —cultural, termal i muntanyenc— que tenia i que només

10. Vam elaborar un model en funció del número anual d'esquiadors i el preu del forfait, per veure si en algun moment aquell projecte podia ser autorendible, per tant viable. Els problemes partien del fet que l'estació que havien projectat s'iniciava en una cota molt baixa. Ja havien col·locat un telecadira enmig de la muntanya, sense cap carretera per arribar-hi. Havien fet una explanació des de Taüll fins al Pla de l'Ermita i d'allà fins al peu del telecadira. Sempre vaig lamentar que s'hagués fet així, és a dir per sobre dels plans del camí natural que van des del Pla fins al Ginebrell, ja que d'aquesta manera es va fer molt més mal a la muntanya i era més car. A la vegada, tampoc no s'entenia massa la construcció del telecadira on s'havia fet: només la plataforma d'arribada a dalt —a mitja muntanya— ja va costar a la companyia 500.000 ptes —de l'època— i van haver de pagar a AFOPISA unes altres 500.000 ptes pels arbres que es van haver de talar per fer la primera pista —un esvoranc que encara avui en dia s'observa al morro de la muntanya. Apart que es tracta d'una zona molt assolellada, el telecadira era un veritable coll d'ampolla per accedir al gruix de les pistes (un mal comú també a la majoria d'estacions d'esquí, fins que amb els anys no obren altres "entrades" a les pistes: aquest fou el cas de La Molina, Vaqueira, Masella, Cerler, Llessui i tantes d'altres).

calia potenciar. En tercer lloc, perquè la companyia estava en una situació única en ésser propietària de les muntanyes: per col·locar remuntadors no calien “concursos” per obtenir una concessió administrativa temporal. A més, una quarta raó fou la seva relativa poca distància dels grans nuclis emissors de clients, amb Barcelona capdavantera: ni massa a prop, per evitar les incòmodes aglomeracions que tot ho malmeten; ni massa lluny, donat que ja es veia que, amb el temps, les gairebé cinc hores que es trigava aleshores des de la Ciutat Comtal es reduirien a quasi bé la meitat tan bon punt s’arreglessin les carreteres de Catalunya com calia.

També, perquè per raons d’interès propi, l’ENHER disposava d’estadístiques d’innivació d’una trentena d’hiverns i això era una informació valuosíssima que per primera vegada amb tanta història i exactitud “diària”, es tenia a mà per fer els estudis corresponents. No cal dir que un sisè motiu fou la meva afecció a l’excursionisme, l’escalada i l’esquí tingueren molt a veure en la decisió; era l’argument per anar contínuament a la Vall de Boí, d’una manera intensa i regular; la meva dona, que naturalment em coneixia bé, ja em deia: “Josep, no sé perquè li dones tantes voltes si acabaràs dient que sí, perquè per a tu és l’excusa perfecte per anar sovint a la muntanya i, de pas, emportar-t’hi tota la família”. I tenia raó.

I, finalment, perquè com a economista bolcat i preocupat pel desenvolupament econòmic, podia fer realitat el somni d’aconseguir frenar el despoblament i la pobresa de tota una comarca a partir d’un “projecte” que no s’havia de limitar només a l’esquí, sinó que, com ha anat fent-se realitat, englobés diversos àmbits turístics i de producció pròpia al voltant de l’economia de l’entreteniment i el lleure.

### **Les condicions entorn de l’espai**

Una de les primeres coses que vaig comprovar en fer-me càrrec de la companyia era si l’aportació de terrenys que havia realitzat el soci AFOPISA estava inscrita o no a nom de PROTUPISA al registre de la propietat que pertocava, és a dir, a Tremp, vist que la gent dels pobles de la Vall deien que “aquestes muntanyes són nostres”. Efectivament, ho estava: legalment eren propietat de PROTUPISA.

L’any 1955, l’ENHER va fer un refugi a l’entrada de la vall de Sant Nicolau, la Farga, que en aquella època el mateix Franco feia servir quan hi anava

a caçar. El mateix any, "Agrícola y Forestal del Pirineo, S.A." va fer veure que creava el primer parc nacional de Catalunya, el Parc d'Aigües Tortes i Sant Maurici, que en realitat no era ni públic ni nacional, malgrat que així es qualificà oficialment, segons Decret de 21 d'octubre de 1955. Franco va venir a tallar la cinta i, perquè pogués passar, es va obrir una pista forestal pel Portarró d'Espot, entre el Pallars i la Ribagorça (la pista després s'ha fet malbé i trobo molt bé que no l'obrin als vehicles per evitar destrosses). Aquell dia, per casualitat, jo estava amb un amic en un barracó-refugi de Sant Maurici, utilitzat pels militars i abans pels maquis. Mentre escalàvem les Agulles d'Amitges, vam veure de lluny una parella de la guàrdia civil que s'apropà i es va asseure en una pedra. Després de baixar tot fent ràpel, vam iniciar la conversa i ens van explicar que havien vingut expressament per controlar que no ens apropéssim a la comitiva; després tots quatre compar-tírem el berenar.

En fer-me càrrec de la companyia l'any 1976, el Parc encara mantenia les mateixes condicions, així com AFOPISA. Aquesta societat arribà a pactar amb la Generalitat en diverses etapes: va vendre la propietat del Parc a ICONA (Instituto de Conservación de la Naturaleza), però l'explotació era de la Generalitat, la qual cosa va provocar més d'una picabaralla, fins que, als anys vuitanta, aquesta es va fer amb la propietat. Per tant, que el Parc Nacional d'Aigües Tortes pertanyi a la Generalitat és un fet francament recent<sup>11</sup>. Van passar més de trenta anys en la conversió de propietat privada a pública, passant per propietat mixta. Les autoritats catalanes van decidir ampliar el Parc cap a la Val d'Aran, el Pallars i l'Alta Ribagorça, aquesta per la Vall de Boí. Però, els tècnics van deixar dins la zona d'influència del parc el Balneari de Caldes, part de l'estació de Boí-Taüll i fins i tot algunes cases dels pobles. Va ser segurament un error tècnic per no haver-se desplaçat fins a la zona, però l'errada es reparà a temps. La idea de protegir els espais amb "zones d'influències" era molt bona, però va quedar en evidència la manca de contacte amb el territori: les lleis continuaven —i continuen— fent-se massa des de Barcelona, "a distància". Una d'aquestes àrees de protecció és també part de la de la Vall Fosca, la futura estació d'esquí de la qual afecta Boí-Taüll, però caldrà estar molt atent al que es faci.

11. Veure un altre testimoni sobre la creació del Parc Nacional a: Baqués i Soler, Josep, *Els Encantats. 100 anys d'història*, Garsineu, Biblioteca Pirinenca, Tremp, 2004, pp. 101-108.

### Les primeres mesures de canvi i impuls

En arribar a la direcció de Boí-Taüll, la primera decisió que vaig emprendre va ser reforçar la companyia fent-la passar dels pocs accionistes inicials a uns quants centenars, un criteri que he emprat sempre al llarg de la meua vida empresarial. D'aquesta manera, vaig cridar tots els meus amics —de muntanya sobretot— perquè posessin pocs diners a la companyia —ja que no es tractava de jugar-s'hi tots els seus estalvis—, dient-los la veritat: que compraven accions per als seus néts, ja que, com he explicat, el projecte de maduració d'una estació d'esquí és molt llarg. Se'ls argumentava, però, que, amb aquesta petita aportació seva, podien tenir la satisfacció d'ajudar a la gent de la Vall de Boí i van respondre a l'argument. La companyia va passar de cinc grups d'accionistes a més de cinc-cents accionistes, i el capital de 100 a 200 milions de pessetes. Es tractava de capitalitzar la companyia mínimament perquè els primers diners ja se'ls havien gastat (en el telecadira, estudis, etc.). Als projectistes anteriors se'ls va aplicar la fórmula que jo havia conegut anys enrere a Cerler: cobrar amb accions. El període de maduració d'un "resort" com el de Boí-Taüll es va calcular entorn de 15 a 20 anys per poder tenir ingressos suficients per poder cobrir els costos d'explotació i el dels successius refinançaments. Es tractava de guanyar temps per multiplicar els clients, renegociar les deutes i assolir un equilibri fins a "girar la truita" a llarg termini. Era, doncs, un enfocament completament nou, una qüestió de temps, amb un projecte econòmic i social ben fet, amb la implicació de tothom, de dins i fora de la Vall.

163

La segona decisió fou el canvi de nom: de PROTUPISA a Boí Taüll, S.A. La companyia s'havia creat el 1973 amb el nom de "Promociones Turísticas del Pirineo, S.A.", però vaig pensar que calia canviar-lo perquè cada vegada que sortís una carta o un membret, valia més parlar ja de Boí i Taüll: calia estendre el nom i que fos identificat amb el territori. El nom havia de ser l'eslògan!, en un plantejament de "marketing estalviador i incisiu" que he utilitzat sempre<sup>12</sup>. El nou nom va ser inicialment criticat per algunes persones de Taüll

12. Vull recordar, a mer títol d'exemple, que quan vaig crear un banc, en lloc de posar-li "Banc X, el banc de la petita i mitjana empresa", ja vaig optar per dir-li directament "Banc de la Petita i Mitjana Empresa". Haig de fer notar que l'encert del canvi de nom fou ratificat per molts d'altres que de seguida s'apuntaren a la dea en un autèntic "efecte demostració". Així, per exemple, TEVASA ("Telesquís del Valle de Arán, S.A.") poc després canvià la seva raó social per la de l'actual "Baqueira Beret, S.A.".

perquè consideraven que l'estació no tenia res a veure amb Boí. Les raons d'optar per "Boí-Taüll" i no per "Taüll-Boí" o per "Taüll" van ser simplement les següents: com que el llistat de les estacions d'esquí als mitjans de comunicació es fa per ordre alfabètic, en posar "Boí" davant de "Taüll", l'estació figuraria sempre al cap d'amunt i no pas al final. Ambdós eren importants també perquè el nom de "Boí" era molt conegut gràcies a les aigües i el de "Taüll" pel romànic. D'alguna manera s'aprofitava el renom dels dos pobles juntament a la importància d'estar amunt en els "rànkings". Evidentment, tampoc no es pot deixar de banda la qüestió fonètica, on la "b" de "Boí" és més fàcilment pronunciable davant la "t" de "Taüll", que no pas a l'inrevés. Per tant, tot lligava. Malgrat tot, no van faltar les pintades contra la inclusió de "Boí" al nom de l'estació. I es va afegir "resort", pionerament a Espanya (avui copiat arreu) perquè així, quan es parla de l'estació d'esquí ja s'està dient que és "quelcom més", obrint les portes a la demanda potencial de la resta de l'any; queda clar, d'aquesta manera, que BOÍ TAÜLL RESORT està a la Vall de Boí (aigües termals, alpinisme i Parc d'Aigües Tortes), al costat de Taüll (romànic) i és "més que una simple estació d'esquí".

El juny de 1977, vam veure que, per impulsar la comarca, calia fer-ho tot des de zero. El camí de carro de Boí a Taüll ja esmentat n'és un bon exemple. Com que la carretera nacional era Lleida-Val d'Aran, en aquesta, que era una vall lateral, no hi entrava ningú sinó anava al balneari de Caldes. Vist això, vaig començar a fer reunions amb la gent de la vall. Una es va fer ja al juny de 1977 en el mateix balneari, on els vaig explicar que el projecte s'hauria de fer al revés i que era un suïcidi començar una estació fent un remuntador sense saber què vindria després. Era imprescindible fer primer un pla d'urbanisme i, sobretot, les infraestructures necessàries per arribar-hi. Un cop s'hagués aconseguit tot això, llavors ja es podria començar a fer l'estació pròpiament dita i a desenvolupar-la.

Aquest plantejament, girant com un mitjó el que s'havia fet fins aleshores en les estacions d'esquí, era una qüestió difícil d'entendre no només a la Vall sinó també a Barcelona. Això obligava a esmerçar moltes hores d'explicació sobre la necessitat d'unes infraestructures bàsiques perquè l'estació esdevingués un bé estructural per la comarca; i totes les persones que volien, vingudes d'Erill, de Barruera, de Boí, de Durro, de Coll i de Taüll, participaven en el debat amb torn de paraula. Però, les preocupacions giraven sempre entorn de la pràctica de l'esquí. La meva resposta —ben gràfica i entenedora— era

sempre la mateixa: “això és com una vaca, la vaca té unes mamelles i quan estan plenes es munyeixen. Però és que no tenim la vaca! Ara estem parlant de comprar una vedella per alimentar-la, fer-la créixer i, quan estigui maca, la munyirem entre tots”.

L’objectiu era fer partícip del projecte a tothom, ja que no es pot portar a terme un projecte semblant d’esquenes a la població del país. Per això es va acordar que tots tinguessin la possibilitat d’intervenir directament en la creació d’un pla d’urbanisme i en la creació d’infraestructures. Evidentment, per fer créixer l’interès de la població de la Vall calia seguir aquest camí i insistir en la interacció en la presa de decisions. Precisament una de les crítiques que em podria fer seria la d’haver cregut que es podia explicar de la mateixa manera a Barcelona que a la Vall de Boí —als anys vuitanta—, quan els hàbits eren molt diferents. Això demostra que la bona voluntat no sovint és la millor solució i cal assumir les diferències, fins i tot si hom pensa en les millores i en el desenvolupament econòmic i social, on els altres veuen explotació i aprofitament del seu paisatge. Calia remarcar la necessitat d’autogestió d’uns beneficis per a tothom derivats d’un projecte de futur a llarg termini.

### **El pla d’urbanisme de la Vall de Boí**

Donada la idiosincràsia de la Vall de Boí —les esglésies de la qual i els seus entorns estaven ja “protegits” des de principis dels anys trenta!<sup>13</sup>— calia fer una proposta al municipi, que fos ben rebuda. El desenvolupament urbanístic era condició no suficient però sí necessària tan pel que fa a l’estació com als pobles. Aquests havien d’arrodonir els nuclis urbans i obtenir uns ingressos amb els quals desenvolupar botigues, hotels, bars, restaurants i altres tipus de negocis que permetessin l’extensió d’un empresariat autòcton, com havia succeït amb èxit arreu del món. D’aquesta manera es podria arrelar la gent —sobretot jove— a la seva terra i es crearien llocs de treball als pobles del municipi.

Com ja he dit, just en el moment en què l’encara PROTUPISA em va demanar fer-me càrrec de la companyia van sortir a la llum pública les intencions de l’anterior equip. Planejaven fer un urbanisme a la Vall de Boí absolutament demencial, seguint l’estil de Vielha o fins i tot de Salou. El planejament

13. Decret de 3 de juny de 1931.

preveia que, si tots els números anaven bé i si s'hagués aconseguit el que es demanava, a la Vall de Boí s'hi podien encabir uns 250.000 possibles habitants! Era evidentment una bestiesa.

De forma immediata, afortunadament, va sorgir una plataforma auto-denominada "Grup de Joves", transformada el 20 de novembre de 1977 en "Grup de Gent de la Vall", per protestar davant la salvatjada que s'havia tramitat sota la benevolència de l'arquitecte municipal Rosselló.<sup>14</sup> En entrar a la companyia i descobrir amb sorpresa els seus plans urbanístics, vaig mostrar immediatament el meu rebuig real, obvi i total. Donada la magnitud de la protesta calia ser contundents: en primer lloc, jo no tenia res a veure amb aquest pla d'urbanisme, que retirava immediatament, ja que no tenia cabuda en el nou projecte perquè no era gens sensat; en segon lloc, érem un equip nou, amb una mentalitat diferent. De tota manera, vaig haver de desmentir el que algun periodista va dir, amb ganes de fer soroll, que es volia enllaçar la vall de Sant Nicolau amb la del Ginebrell "foradant la muntanya". Lògicament era un rumor infundat perquè mai no es va projectar i, a més a més, com es podia fer un túnel d'aquestes característiques allà dalt quan ni tan sols s'havia fet encara el de Vallvidrera a Barcelona per servir més de 3 milions d'habitants? Calia posar-hi pau i apagar "l'incendi" amb el qual ens vam trobar. Alguns periodistes van fer el que calia: anar a la Vall i conèixer la situació de primera mà. Així van veure les irracionalitats que s'havien escrit sobre el tema, la impossibilitat d'un tan innecessari túnel, i les raons per les quals el nou equip directiu retirava la proposta urbanística que havia entrat a tràmit a l'ajuntament. També es veia que el que s'havia escrit era fals o per interès i, sobretot, que els autors ni tan sols havien posat mai els peus a la Vall.<sup>15</sup> Les urgències per a la comarca eren unes altres.

En retirar el planejament anterior i veure llavors que estava tot per fer, em vaig començar a bellugar. Aquell mateix període va coincidir amb la meva estada als EE.UU. com a representant d'Espanya a les Nacions Unides a Nova York per indicació de José Luis Sampedro. Allà vaig aprofitar un cap de setmana per anar amb la meva dona a veure una estació a prop de Mon-

14. Veure: Pàmols i Sales Romà, "El planejament urbanístic de la Vall de Boí: una descripció cronològica", *Revista DAU (Debats d'Arquitectura i Urbanisme)*, 14, 2001, pp.19-21

15. J. Ramón González Cabezas, "Fin de una polémica. La Vall de Boí, entre el caciquismo y la especulación", *La Vanguardia*, 9 de desembre de 1977.

treal que es deia Jay Peak. Un amic meu veneçolà, fill de catalans, hi tenia una casa i em va posar en contacte amb el director de l'estació. Es tractava d'una estació modesta, en termes americans, i per tant, un bon exemple per la nostra escala: vaig veure com ho dissenyaven tot, des de les cases —sense garatge, però amb els cotxes calefaccionats elèctricament des de les cases per evitar que es glacessin— fins als remuntadors o el pla urbà.

Després, vaig aconseguir contactar amb el responsable de turisme a Espanya d'aquella època, Ignacio Aguirre. El coneixia per temes de desenvolupament de "turisme de platja" i per converses que havíem tingut sobre el perill que aquest fos l'únic destí turístic —amb la consegüent massificació de la costa: li vaig insistir en què calia potenciar el "turisme" de muntanya. Avui dia ja n'hi ha, d'alguna manera. A principis de 1979, va pujar a la Vall de Boí i en Walter Ankli —propietari del balneari de Caldes—, ens va obrir les instal·lacions hoteleres per poder dinar. Recordo que ho vam fer sota la campana de cara a la llar de foc del convent antic, amb un fred horrorós. La situació i l'entesa va motivar l'Ignacio Aguirre a dir que faria el que podria des de Madrid. Això va coincidir amb la lenta posada en marxa de la Generalitat.

Així va ser com, per eradicar d'entrada malfiances i malentesos, vaig pensar un sistema pel qual s'engegués el més èticament possible la planificació de la Vall de Boí.<sup>16</sup> Calia evitar que es pensés —ni que es pogués fer evidentment— que s'elaborava l'urbanisme des de Barcelona, i encara menys pels únics i exclusius interessos d'una companyia fins aleshores aliena a la Vall. D'aquesta manera vam fer una comissió *ad hoc* per escollir amb total objectivitat l'equip d'arquitectes-urbanistes que dissenyessin la planificació urbanística de la Vall. Aquesta comissió estava composta per un representant de l'Ajuntament de —aleshores— Barruera (l'alcalde), un representant de la companyia i un representant de cada un dels nuclis habitats que conformaven el municipi (independentment dels regidors que tinguessin a l'ajuntament).

16. Per acabar d'estar segur, vaig demanar el parer de persones amb molta experiència als Alps i que també vaig fer pujar a estudiar el "cas Boí-Taüll" sobre el terreny. L'un va ésser Mr. Blanc, director de l'estació de Les Arcs que, el juny de 1977, donà el seu dictamen molt favorable juntament amb el conegut especialista en urbanisme d'alta muntanya, l'arquitecte Rey-Millet. Deien també: *"No existeix, segons el que sabem, als Alps francesos, una vall d'alta muntanya que reuneixi tants elements, tan i tan buscats pel turista de la nostra època"* (esquí, cultura, etc): Atelier d'Architecture en Montagne, Chambéry, 1de juny de 1977. Uns anys més tard també va venir Mr. Cattelin, director de Courchevel, les opinions del qual també foren molt útils.

En definitiva, la comissió estava integrada per nou persones. D'entrada, es va escriure a dues "vaques sagrades" de l'urbanisme català demanant-los que cada un d'ells ens recomanés diversos equips d'arquitectes que capacitats per planejar el desenvolupament urbanístic de la Vall de Boí, sabent que per raons històriques i paisatgístiques es tractava d'un espai molt delicat i que s'havia de fer amb molta cura. Aquests dos coneguts arquitectes eren Cantallops Valeri i Ribas Piera. Els dos es van posar d'acord entre ells i ens van contestar amb una sola veu recomanant-nos alguns professionals i autoexcloent-se ells, tal i com els ho havíem demanat —per evitar interaccions i cercar la major transparència possible—. Els equips d'arquitectes recomanats foren: Guillem Sáez de Lleida, Bohigas-Martorell-Mackay i Jordi Bonet de Barcelona.

A continuació, es va demanar a cadascun d'aquests equips el seu currículum, la seva disposició temporal, el termini que trigarien i quant cobrarien en el cas que sortissin escollits. Ens van contestar tots i, finalment, la Comissió després d'entrevistar-se amb tots i cadascun dels candidats, en reunió celebrada a Barruera l'11 de juny de 1978<sup>17</sup>, es va decantar per l'equip de Bohigas-Martorell-Mackay<sup>18</sup>. Una vegada escollits, s'havia de signar el contracte de l'encàrrec (per un milió de pessetes de l'època) i personalment em va costar un any portar el contracte sota el braç per posar d'acord tots els signants (Ajuntament, Diputació, Generalitat i, naturalment, el mateix equip escollit), tenint present que diversos d'aquests protagonistes tenien les seves pròpies assessories jurídiques i per tant cadascuna d'elles hi posava cullerada. Fins i tot en vaig parlar amb la Direcció General de Bellas Artes de Madrid (per allò que la Vall de Boí ja estava protegida des d'abans de la Guerra Civil). La companyia, doncs, només va intervenir com un membre minoritari més de la comissió que va encarregar el planejament. En tot cas, va servir per obrar subsidiàriament d'una administració pública que hauria d'haver fet aquesta feina, però la lentitud de la qual era desesperant.

Una vegada signat el contracte, els arquitectes es van posar en marxa. El primer que van fer va ser fer una primera informació pública de "criteris", la qual cosa no era gens corrent. Volia dir simplement que s'havia d'exposar la

17. Els assistents signants de l'acta corresponent foren: Antoni Palacín (alcalde), Josep Bringué (Erill), Manel Farrero (Cardet), Josep Peguera (Coll), Lluís Pifarré (Boí), Josep Iglesias (Durro), Josep Badia (Barruera), Roman Quintana (Taüll) i Antoni Tahull (PROTUPISA).

18. El mateix equip que, anys més tard, i per posar només un exemple de la seva vàlua, va realitzar la planificació del "barri olímpic" de Barcelona.

“filosofia” a la gent. Aquesta informació pública la van exposar dues vegades. La veritat és que fou una gran pensada de l’equip redactor. Durant mesos tothom va tenir possibilitat de donar la seva opinió perquè els arquitectes redactors —amb en Josep Martorell al capdavant— la valoressin i la tinguessin en compte, amb total independència. Després van venir els primers esborranys de dibuixos i va ser quan hi va haver alguns petits estira-i-arronses perquè tots els propietaris volien —com és humà— que els toqués la possibilitat de construir als “seus terrenys”. Aquesta informació també es va oferir més d’una vegada al públic per reduir la conflictivitat de la qüestió. Tot aquest procés va acabar l’octubre de 1982 amb la publicació al Diari Oficial de les Normes Subsidiàries de Planificació del Planejament de la Vall de Boí. Tot plegat havia durat cinc anys.

A les Normes Subsidiàries només s’indicaven les línies generals de planificació que s’anaven a fer. Al Pla de l’Ermita, concretament, alguns volíem fer un veritable poble, amb la seva plaça major circular, les seves voltes, etc., però l’equip de planificació s’entestà en fer edificis llargs o en forma de “L”. Ara he de dir que tenien raó, ja que l’edifici en forma d’“arc” llarg, trencat en tres llocs i que popularment s’anomena “el cuc”, separa el trànsit envers l’estació d’esquí de l’espai residencial i manté el Pla com un espai diferent de Taüll.

Una discussió important fou quants metres quadrats es donaven a la Vall i quants al resort. Aquest era impossible econòmicament sense el recolzament d’un desenvolupament urbanístic. Amb una diferència fonamental una diferència respecte a altres casos similars. En aquest tema es fàcil caure en pura demagògia, sobretot davant de remarques de l’estil que hom vol construir només per fer negoci immobiliari. Ara bé, cal entendre d’arrel que el resort requereix tal quantitat de recursos que en capital propi és impossible. No hi ha ningú que posi 5 ó 10 milions de pessetes pròpies, per exemple, perquè al cap de 20 anys rebi algun hipotètic benefici. Si es fa amb recursos aliens, com és el cas de les autopistes que abans he comentat, vas al fracàs segur, ja que si no es tenen ingressos suficients no es pot fer front al pagament d’interessos i a la devolució del deute. Llavors, l’única manera de fer-ho, financerament parlant, és generant dins del propi projecte excedents financers com va passar amb els terrenys. És evident que aquests passen de valer 1 pesseta a 100 en el moment que es fan carrers, i que de les 99 que queden, menys les 20 —és un dir— que costen les despeses d’urbanització, dona un guany de 79. Però,

l'important és si aquestes 79 se les emporten els accionistes automàticament, com a dividends —una actuació purament capitalista— o el que es va fer, és a dir, deixar-les dins la companyia per autofinçar tantes inversions com es poguessin. D'aquesta manera, les plusvàlues urbanístiques van revertir a la pròpia companyia i no es van generar dividends per repartir entre els accionistes. Amb aquest plantejament, doncs, o Boí Taüll, S.A. tenia part del negoci urbanístic o no podia desenvolupar el projecte. En aquest sentit, l'empresa, l'Ajuntament de la Vall i els arquitectes van optar salomònicament per una fórmula: si la Vall podia admetre 150.000m<sup>2</sup> nous (uns 10.000 habitants al final, molt lluny dels 250.000 previstos en l'anterior planejament), llavors 75.000m<sup>2</sup> s'assignaren a la Vall i 75.000m<sup>2</sup> al resort.

El més curiós del cas és que mentre els propietaris dels 75.000m<sup>2</sup> que es van donar a la Vall van fer força guanys, els petits inversors de Boí Taüll, S.A. no s'han fet rics i només han aconseguit finançar parcialment el projecte. Sigui com sigui, era necessari un pla d'urbanisme ètic pel desenvolupament de la comarca. Una vegada es van tenir els metres quadrats i els dissenys atorgats a la Vall, es va acabar la planificació urbanística i van arribar els plans parcials: Taüll va fer el seu, el Pla de l'Ermita també, etc.

En definitiva, estic convençut que mai no hi ha hagut una planificació urbanística amb tanta cura i tant democràtica com a la Vall de Boí, perquè no va ser una imposició de ningú; va ser un consens permanent, respectant en tot moment els criteris de tothom, ajuntament, veïns, arquitectes i la companyia. Crec que el de la Vall de Boí és l'únic pla d'urbanisme que s'ha fet democràticament a Catalunya. Es més, es va arribar a evitar que, per exemple, es posessin edificis en el límit del Pla de l'Ermita mirant avall; una proposta a la que m'hi vaig oposar radicalment perquè des de Taüll o la Vall, s'hagués vist una espècie de "muralla xina" d'edificis a tocant de l'ermita. I això que més d'una persona m'hi va insistir i recomanar tenint en compte el preu que podria haver tingut un pis amb aquelles vistes sobre la Vall. Jo, que teòricament era el capitalista, m'hi vaig negar en rotund i vaig reconduir les construccions del Pla perquè quedessin darrere el turonet que protegeix l'ermita de Sant Quirze. Sort que l'arquitecte Martorell ho va entendre perfectament i va recolzar-me, davant d'algun altre tècnic que no ho veia així. Aquella era una època en què es podien fer barbaritats, ja que no hi havia cap control. El material utilitzat en la construcció també era molt important per mi, i això em va costar algun que altre enfrontament:

l'arquitecte Oriol Bohigas deia que al Pla de l'Ermita s'hauria de poder construir amb qualsevol tipus de material i també m'hi vaig oposar, car per a mi calia posar pedra, pissarra i fusta, és a dir, els materials tradicionals d'aquesta banda pirinenca. Evidentment, amb els nostres temperaments, vam xocar. En Bohigas em va arribar a dir: "Josep no entens res, no en tens ni idea del que és això de l'urbanisme (...) t'ho diré perquè te'n facis càrrec: el pilot d'una avioneta quan sobrevoli la vall i vegi fusta, pissarra i pedra, ha de dir segle XII; però quan vegi acer inoxidable, vidre i uralita, ha de dir segle XXI". Evidentment, li vaig contestar que em semblava molt bé la seva explicació, però no ho podia permetre i vaig imposar que les normes prohibissin al Pla de l'Ermita materials que no fossin els tradicionals. No es tractava de vendre un producte de postal al turista sinó de respectar la tradició i el perquè de les construccions del país.

El pla parcial del Pla de l'Ermita el va realitzar l'arquitecte Francesc Escudero i Ribot (encara que, com és obvi, no s'ocupà de la resta de construccions que sorgiren, com bolets, per exemple, a Taüll). Finalment, es va trigar tres anys per fer el pla parcial, de 1983 a 1985.

### El problema de les comunicacions

Com ja he dit, l'altre problema fonamentals de la Vall era el de les comunicacions per carretera. Pel que fa al tros de Taüll al Pla de l'Ermita, els tres empleats que hi havia a la companyia —Roman Quintana, Pepito Turmo i Ramon Baró— van fer els murs. I de Boí a Taüll continuava havent-hi un camí de carro. Per la història d'aquesta carretereta de 3 quilòmetres que enllaçava aquests dos nuclis vaig haver d'anar moltíssimes vegades a la Generalitat, a parlar amb els Consellers d'Obres Públiques, amb els de Cultura o amb els de Turisme. Tots els consellers de Turisme van pujar a la Vall, donada la meva insistència, així com d'altres.<sup>19</sup>

19. En Francesc Sanuy fou el primer polític en recolzar seriosament la nova orientació envers el "take-off" de la vall, que dirien els experts en desenvolupament en la coneguda terminologia rostowniana. I això té molt mèrit i és d'agrair; ell va facilitar el finançament del llibret *Descobreixi la Vall de Boí* i la primera oficina d'informació de la vall, que puja a inaugurar al juny de 1984. Però a l'enlairament de la Vall de Boí hi contribuïren tots i cadascun dels diferents consellers del ram que s'anaren succeint a la Generalitat de Catalunya i que s'aconseguí fer pujar "in situ". A més d'en Sanuy: Joaquim Molins (juliol 1987), Lluís Alegre (tres vegades, entre 1990 i 1995) i Antoni Subirà (dues vegades, novembre 1996 i juliol 1999), a més del mateix president Pujol (gener 1986 i juliol 1994).

Amb els temes de les carreteres vaig arribar a atabalar el mateix Jordi Pujol, perquè totes les vegades en què ens veiem li recordava la "urgència" de la construcció dels accessos, tant per les poblacions com per la posada en marxa del projecte. Però, les carreteres no es feien i els plans parcials d'urbanisme ja estaven enllestits. I, en canvi, com podien deixar encara enlaire els problemes dels serveis bàsics de Taüll —subministraments, metges, etc.—, per no parlar també del fet que els turistes japonesos que venien a ramats haguessin de deixar l'autocar a Boí i pujar a peu fins a Sant Climent. La quantitat de passes fetes per les carreteres va ser, doncs, enorme. Hi van haver dos moments àlgids. En primer lloc, quan els botiguers del Pont de Suert, a través de la ferreteria Mestre, em van demanar fer una reunió per saber com estava el tema de l'estació (o com es deia allà, "les pistes"). La trobada, amb desenes de botiguers, es va fer el 2 de gener de 1985. Molts estaven a favor de les "pistes" i, en concret, de la filosofia que intentava generar —en aquest sentit, recordo perfectament la Josefina Ribé, distribuïdora d'electricitat i que, durant molt de temps, va presidir el Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça, i a qui, més tard, substituï la M<sup>a</sup> Àngels Pons, de Vilaller—, però algunes persones es van mostrar clarament en contra. Esgrimien la idea que eren els seus veïns del nord (Val d'Aran) els que no volien que es fes l'estació i que eren ells els que estaven aconseguint que no es tirés endavant el projecte. Res més lluny de la realitat. Tothom hi estava d'acord: la comarca necessitava un motor —l'estació—, però li mancava la clau per engegar-lo. Vaig intentar convèncer-los que la clau eren les carreteres i que l'única manera d'obtenir-les era si es manifestaven a la mateixa Plaça Sant Jaume a Barcelona. Però després d'aquella reunió, no es va fer res. I és que, en el moment de la veritat, moure's sempre costa. L'any 1986, es va fer una segona reunió important a l'Ajuntament de Vilaller sobre aquest tema. En aquells dies havia sortit a la premsa l'èxit d'uns obrers de Campdevàrol que veien com els tancaven la fàbrica on treballaven i van tallar la carretera que anava a Puigcerdà i, amb la notícia als telediaris, van obtenir dels polítics el que demanaven. Vaig explicar a la gent de Vilaller que perquè es fessin les carreteres potser s'obtindria algun resultat tallant de la N-230 i sortint per televisió. Malauradament tampoc no va haver-hi cap acció malgrat la necessitat de donar una embranzida real a la comarca.

El desenllaç del "culebró" de la carretera dels tres —ridícul i, a la vegada, importants— quilòmetres de Boí a Taüll va arribar finalment gràcies a un

delicat equilibri. Les institucions locals interessades hi aportarien una part de capital: 5 milions de pessetes per part de l'Ajuntament del Pont de Suert —tot i que la carretera no passava pel seu terme municipal, la qual cosa demostra la significant transcendència que se li donava—; 5 milions de pessetes per part de l'Ajuntament de Vilaller —amb les mateixes característiques—; 5 milions de pessetes per part de l'Ajuntament de Barruera —que encara no era Ajuntament de la Vall de Boí—, i 5 milions de pessetes per part de Boí Taüll, S.A. Amb aquells 20 milions de pessetes es compraren els materials per fer la carretera. I la Generalitat, que no tenia pressupost per a la mateixa, però sí mà d'obra i màquines, les hi va posar, i es va tenir acabada per l'obertura de l'estació al 1989. Però mancava tot i així l'eix principal, és a dir, la carretera que unia la N-230 amb la Vall.

La solució va venir en la línia d'una sèrie d'actuacions adoptades des del 1978. Per evitar la desvalorització econòmica del capital ampliat, vam comprar 3 remuntadors i els vam posar al Pla de Vaques (ja a les pistes actuals) al bell mig de la muntanya. No hi havia carretera; no s'hi podia arribar<sup>20</sup>. Quin era doncs l'objectiu? En primer lloc, els remuntadors duren molts anys només amb manteniment i s'evitava la desvalorització dels diners. En segon terme, la presència de remuntadors a les pistes podia servir d'esquer perquè els responsables polítics tinguessin ben clares les oportunitats perdudes per no disposar d'accessos. En aquestes, es va aconseguir que el mateix Jordi Pujol ho veiés sobrevolant la zona quan va pujar el 26 de gener de 1986. A Barruera el va rebre una vuitantena de persones. Vam fer una reunió a l'Ajuntament, on a primera fila, i amb el recolzament de l'aleshores president de l'ENHER, Alfred Pastor,<sup>21</sup> vaig explicar al President els avantatges del resort. Per convèncer-lo li vaig portar fins i tot un tomàs de 500 pàgines que publica anualment l'Automòbil Club Alemany per als seus socis sobre destinacions d'esquí arreu del món, on no n'hi havia ni una d'Espanya. Evidentment, en Pujol va entendre el missatge i, a l'hora del sopar, a Erill, on vam passar un vídeo del desenvolupament potencial del resort, ens va prometre en el seu

20. Fins i tot, un dels autors que més i millor ha escrit sobre la Vall, Rossend Vila i Blanch, denunciava el fet que: "*construidos los remontes, aún están sin usar en abril de 1987*" a *Boí-Taüll/Aigües Tortes. Guía turística y documental*, Editorial Alpina, Granollers, 1987.

21. Posteriorment, l'Alfred Pastor fou secretari d'Estat d'Economia; després, assessor del Govern d'Andorra, motiu pel qual el 12 de març de 1997 em portà a què expliqués la filosofia econòmica, social i empresarial de Boí Taüll Resort als andorrans. Actualment és degà de l'escola CEIBS de l'IESE, a Shanghai.

discurs que faria “la carretera”. Però, en aquest cas ja no es referia només a la carretera de Boí a Taüll, sinó a tota la carretera des de la N-230 fins a l’estació. Fins i tot li va preguntar al delegat de la Generalitat a Lleida quan podia costar, mentre feia el gest de posar-se la mà en una butxaca per posar-la a l’altra com si simbolitzés com es podia fer el pagament de la carretera. Però aquesta carretera encara no es va fer; només la de Boí a Taüll, pagant entre tots, com he explicat.

Van anar passant els anys i la carretera de la Vall no es feia. Mentre, es repetien situacions esperpèntiques. Per exemple, durant la inauguració, el 4 d’octubre de 1988, a Santa Perpètua de la Mogoda de la nova fàbrica de l’empresa KAO Corporation a la qual vaig ésser convidat pel director financer de la societat, el president Pujol em va veure i, davant la plana major de la companyia —gairebé tots japonesos—, em va dir: “Què, Jané, ja t’han fet la carretera?”. Està clar que, excepte jo, ningú més —i molt menys els anfitrions!— entenia perquè estàvem parlant d’una carretera en aquell context.

En tot cas, va ser arran d’una casualitat que la carretera es va poder acabar. El diumenge 11 de març de 1990 es va produir la visita del rei. Va venir amb helicòpter fins a Vilaller i va agafar la carretera de la Vall en jeep que, com que plovia, estava molt enfangada, i més des de Taüll en amunt. Després d’esquiar tot el dia i quan va arribar el moment de marxar, el rei ens va dir que estava encantat amb les instal·lacions i que si podia fer alguna cosa per nosaltres. En broma, ell havia comentat que semblava que poséssim a prova els visitants amb una carretera pròpia del “Taüll-Dakar”. Aprofitant l’avinentsa, li vaig dir que si “algun dia” veia al president de la Generalitat, el que podia fer per nosaltres era recordar-li que mancava acabar la carretera. El dijous de la mateixa setmana, al Palau de Pedralbes, va tenir lloc la presentació de les medalles olímpiques que anaven a utilitzar-se als Jocs de Barcelona i que finançàvem tota una sèrie de bancs entre els quals hi havia el que jo dirigia. Per tant hi vaig anar com molta altra gent que hi havia participat. En un moment donat, noto una persona que m’agafa del braç i m’aparta. Era en Jordi Pujol que, textualment, em va dir: “què és això de dir-li al rei que em truqui perquè fem la carretera de la Vall de Boí?”. Ho va dir en un to distès. La meva resposta va ser que jo no li havia dit de trucar-li, només que si un dia el veia li ho recordés. Va ser quan em va sorprendre: “doncs, escolta, dilluns a les 9h del matí ja em va trucar”. Això volia dir que en arribar a Madrid, el rei va complir la seva paraula. La carretera es va començar a fer

pocs mesos després i es va acabar a mitjans del 1994. Al cap de sis anys, vaig veure'l en una recepció a Madrid i vaig tenir ocasió de donar-li les gràcies, i encara se'n recordava.

La carretera es va inaugurar exactament el 14 de juliol de 1994, amb la presència del mateix Pujol. Malauradament, en començar-la, es va fer una autèntica destrossa de la Vall. Em va caure l'ànima al terra veient que pensaven fer "una autopista". Es va passar d'un extrem a l'altre. Em sagnava el cor en veure tallar un roure de 200 anys: el primer que van fer els responsables de l'obra va ser tallar els arbres (quan ara la carretera passa a 60 metres d'on es trobava el roure...). Afortunadament, amb el temps es nota menys. Com sempre, l'error venia de projectar la carretera des de Barcelona sense preveure una visualització directe del territori i no saber si allà on no indica el plànol hi ha un arbre o una pedra. Fins i tot em vaig enfadar molt amb els enginyers i caps de l'obra, la qual cosa potser no s'entén després de la meua lluita particular per la seva realització, però penso que no calia fer una carretera sobredimensionada com la que es va fer.<sup>22</sup>

#### IV — LA RELACIÓ PERSONAL AMB LA VALL DE BOÍ

A la Vall, a finals de la dècada dels anys setanta, es podia haver fet qualsevol cosa amb un capital mínim. Amb "qualsevol cosa" em refereixo fins i tot a comprar quasi mig poble o construir de qualsevol manera. I no ho vam fer. Això tot sovint s'oblida quan es parla de la depredació del Pirineu, i no s'emet l'exemple de la Vall de Boí als anys vuitanta i noranta. Com a cap de la companyia ja des de 1977, coneixedor d'informació privilegiada i convençut, pert tant, que allò acabaria fent-se, podia haver comprat terrenys, cases o runes a preu de saldo. Però, tampoc ho vaig fer. Precisament per donar

22. Un altre error molt greu és que la carretera nova avui continua passant a fregar l'església de Sant Climent de Taüll. La Generalitat la va construir tocant l'edifici perquè era per on venia passant ancestralment "el camí" per on transitava un carro al dia i un cotxe a la setmana. De fet no es va fer més que ampliar-lo. Per aquell camí no hi passava quasi bé ningú per, més tard, circular-hi algun vehicle de tant en tant. Però en el moment en què es fa la carretera nova, en un diumenge poden arribar a passar-hi més de 3.000 cotxes; i el que encara és més greu: tots els camions de totes les obres que es fan passen pel mateix lloc. Això vol dir que Sant Climent no durarà 900 anys més. A Suïssa el que haguessin fet hagués estat expropiar 400 metres a l'entorn de l'església per envoltar-la de camps verds i que la gent caminés una mica per visitar-la i que el trànsit i els camions no freguessin les seves parets i no fessin trontollar els ossos de la gent que "reposa" en el seu cementiri adjacent (!). Aquí no. Aquí li enganxen la carretera i, a més, li fan el parking just al costat. És una falta de sensibilitat total de l'administració.

exemple i evitar de totes totes que es digués que estava fent tot allò per benefici propi. Per contrast, en aquells anys, hi va haver qui va convèncer una sèrie de gent de Taüll perquè venguessin els seus terrenys —pujant cap al Pla de l'Ermita. Com sol passar, els compradors es van presentar amb un cotxàs i molt ben vestits i els propietaris de seguida s'ho van creure i van vendre. Dissortadament per a ells, es tractava d'un "xiringuito" que va acabar fent fallida i va desaparèixer; però els antics propietaris van tenir feina per recuperar els terrenys (aquells que ho aconseguiren). En aquest terreny —mai tan adient l'expressió— la veritat sempre acaba surant.

### **La il·lusió com a referent en persones de la Vall**

El juny de 1977 vam anar a la vall de Rus. Sempre m'ha agradat molt més que la del Ginebrell, on hi ha les instal·lacions actuals, sobretot per esquiar, perquè està més arrecerat, és un pendent de 4 quilòmetres on no hi ha ni un arbre, i té més neu per la seva posició geogràfica. L'únic que arribava amunt amb mi l'estiu era el guia que ens acompanyava, Celestino del Pozo; i a l'hivern, amb neu fins als genolls, amb en Roman Quintana.

De fet, el projecte de revitalitzar la Vall a través de l'estació no s'hagués pogut fer sense la col·laboració i la il·lusió d'algunes persones. Un d'ells va ser el mateix Celestino del Pozo, que va arribar amb l'ENHER —com molts altres— i un fill seu va ser el fundador i director de l'Escola d'Esquí de la Vall de Boí. Una escola que vaig insistir en crear per evitar el monopoli de l'Escola d'Esquí Espanyola, per l'experiència que tenia de La Molina o el que coneixia de Vaquèira. També en Joan Fondevila, guarda forestal, acollí la primera oficina de la companyia a casa seva i a l'hivern prenia les cotes de neu en punts estratègics de les futures pistes.

En Roman Quintana és possiblement la persona que millor coneix les peripècies que es van viure durant aquells anys. Junts vam pujar i baixar muntanyes —de dia i nit!— passar bons i dolents moments, i superar moltes adversitats. Per exemple, per anar a decidir si posàvem remuntadors en un lloc o altre, m'acompanyava a peu o amb la ratrac, llavors jo baixava amb esquís. La il·lusió era compartida també per la Teresa i el seu marit —després s'hi sumaren les filles i els gendres—; en Josep Bringué, excel·lent paleta i amic; en Magí —amb una capacitat per recitar les "gestes" que la "seva" espectacular església de Sant Climent havia contemplat al llarg dels segles; fins i tot un dia vaig fer pujar TV3 per a enregistrar-lo.

Una de les persones amb qui més relació vaig tenir, gran defensor de la Vall i, sobretot, de Taüll per l'amor que hi tenia, va ser en Ramon Bardají i tota la seva família, encara que, malauradament ell i la seva esposa ja ens han deixat. Va ser un dels qui més va creure en tot el que s'anava a fer i un dels qui més va intentar evitar durant anys qualsevol destrossa. Recordo que em deia: "pensar que hem defensat tant Taüll i ara ens ho estant destrossant". Es referia a algunes bestieses que es van fer al cor de Taüll. Al nucli mateix es van construir uns edificis enormes, malgrat que s'havia imposat un límit d'alçada: l'entrada principal es va dissenyar i fer pel carrer d'amunt. Feta la llei feta la trampa. Uns quants ho vàrem denunciar, en el seu dia, però la resposta "oficial" digué que era "legal".

Les excursions de treball a peu sobre el terreny van ser moltes i llargues. Una fou donar la volta pel Ginebrell, la Vall de Manyanet, el port de les Cabanasses i la Vall de Rus: 12 hores caminant! També recordo especialment com un dia se'ns va fer de nit al Pla de Vaques, amb l'Antoni Tahull. Haviem pujat en cotxe fins al "pas canadenc", per la carretera antiga. A l'hora de baixar, se'ns va fer fosc i ho vam fer amb les botes d'esquí (els esquí a coll), i la muntanya completament glaçada. Davant del nostre retard, la gent de Taüll vingué a cercar-nos tot il·luminant la muntanya amb els fars dels cotxes. Feia un fred que pelava, però la trobada fou veritablement càlida. I emocionant. Totes eren grans persones. I moltes més que, només per raons d'espai, no puc citar-les ací i ara (ho seran el dia que aquest escrit es transformi de mer resum en llibre): van fer molt "des de fora" del projecte, van col·laborar a tirar el projecte endavant i, sobretot, van aconseguir que el desànim no s'apoderés de mi. Totes van ajudar desinteressadament al desenvolupament del seu petit pas i que les coses es fessin bé. No se'ls podia fallar. Altres, com els esmentats Roman Quintana, Pepito Turmo, Ramon Baró i, malgrat vicissituds molts posteriors, en Manel Durano, ho feren "des de dins", treballant en el dia a dia, fent murs per evitar les esllavissades o plantant arbres on no n'hi havia. I ni fora ni dins, sinó en una situació "entremig", els molts i diferents regidors, amb els seus alcaldes al front, donaren —sense pressa, això sí— facilitats tot complint les seves responsabilitats; des d'aquí vull donar les gràcies a tots els consistoris d'aquest quart de segle que han col·laborat en la creació de Boí Taüll Resort i, com que és impossible enumerar-los tots per manca d'espai, ho faig a través dels seus successius alcaldes: Antoni Palacín, Francesc Jordana, Andreu Fantova i Joan Perelada, amb curts períodes, si no erro, del Carles de Casa Higinio i la Teresa de La Coma.

Aquestes històries lligaven molt les persones que hi vam treballar, certament de manera atípica i il·lusionant. El temps deixà, però, alguns pel camí per diverses raons personals, i foren substituïdes per d'altres d'obligada i idèntica implicació. En són un exemple l'Heliador García o l'Antoni Tahull, en qui la companyia es va recolzar en els seus inicis, que deixaran pas a Joan Alabau —que porta “neu a les venes”— o Marciano Laborda —un excel·lent enginyer i millor gestor.

La companyia havia pogut suportar tants anys inactiva perquè tenia un pagament de salaris molt limitat, no tenia proveïdors, no tenia lletres per pagar ni tenia deutes per tornar. Per tant podria haver resistit molts més anys així. Des d'un punt de vista econòmic es tractava de mantenir gairebé nul·les les despeses d'explotació o qualsevol altra. Tots tenien clar, però, que la neu era la clau del possible desenvolupament hivernal de la Vall de Boí. Es va optar també per l'originalitat a les instal·lacions de Boí-Taüll, entre les quals destaca la innovadora torre de control —tipus aeroport— única en estacions d'esquí.

## **V — L'ARRENCADA DE BOÍ TAÜLL RESORT I ELS EFECTES COLINDANTS EN LA VIDA DE LA VALL**

L'any 1984 es va revifar el Patronat de la Vall de Boí, pensant que tenint un Patronat amb gent que no fos només de l'ajuntament —tot i que el president sempre és l'alcalde— donaria més força a la Vall i, a títol exclusivament personal, vaig treballar-hi molt com vice-president. Fets els estatuts del “nou” Patronat, vaig cercar un consell assessor de primera fila, amb Joan Ainaud de Lasarte (historiador), Francesc Gurri Serra (geògraf), Guillem Sáez Aragonés (arquitecte), Pere Voltes Bou (historiador), Agustí Jolis Felisard (escriptor) i Rossend Vila Blanch (cartògraf).

Com es va finançar el Patronat? Doncs a base de vendre “diplomes” (títols) per ésser “copatró”. Cada “diploma” valia 25.000 ptes. Després calia pagar cada any una quota de 10.000 ptes. Als hotels i restaurants de la zona els va costar més de deu anys fer-se'n socis, quan el Patronat era —i encara ho

23. El Patronat va ser una entitat pel desenvolupament de la Vall de Boí, tant turístic com industrial o comercial. Es va emprar el sistema d'oficina de turisme per realitzar fins i tot estudis culturals o científics com el dels motius de la despoblació de la Vall. Es va fer un sistema global pel desenvolupament de la Vall, encara que després s'ha girat més cap a la vessant

és— el veritable impulsor econòmic de la Vall de Boí.<sup>23</sup> És a dir, la oficina de turisme de Barruera no és una oficina de turisme municipal ni com a tal, no només és la oficina de turisme del Patronat de la Vall. Els copatrons amb un diploma van ser diversos<sup>24</sup>i, amb més d'un diploma, o eren societats privades o institucions públiques. Entre aquestes destaca l'Ajuntament de Barcelona, que va adquirir vint títols (200.000 ptes). Quan vaig anar a veure en Pasqual Maragall —batlle, en aquells temps— es va sorprendre molt que li proposés que Barcelona fos "copatrona", però el vaig convèncer adduint que la Ciutat Comtal "era dipositària de les pintures de la Vall de Boí".

Ja he dit que, gràcies a en Francesc Sanuy, el Patronat va publicar un llibret, *Descobreixi la Vall de Boí*, que, per primera vegada, era molt més que un simple fulletó turístic. Tot i que va ser una idea personal, no hi ha literatura pròpia: són tantes les cites bibliogràfiques que no calia afegir-hi res més. Sobre el tema de la població, es va fer un cens ultradetallat: alimentació, comerç, artesanía, bars, cafès, càmpings, colònies, distribució elèctrica, hostals, industrials, ramaders, etc.; fins i tot hi vam posar l'adreça i el telèfon de cadascun d'ells! Com que el llibret no tenia *copyright*, la informació ha estat molt reutilitzada després per diferents autors.

### Patrimoni cultural i Patrimoni de la Humanitat

Totes les qüestions exposades fins aquí, dutes de manera individual ben sovint i amb una gran paciència al llarg del temps, més enllà de les necessitats familiars i d'empresa, poden no semblar rellevants per la majoria de la gent. Com acostuma a passar, i és un fet que he anat assumint, el no ser d'allà et converteix en un intrús o potser en una persona que molesta, per molt que hagi actuat per ajudar a tirar endavant tota una comarca, evitant qualsevol esquinçament de l'espai físic.

El 1995, quan va sortir elegit alcalde en Joan Perelada, el problema principal de les comunicacions ja s'havia solucionat. Tot anà més fluït. Amb en Perelada i en Laborda vam fer algun viatge a Suïssa i a França —als Alps— per visualitzar, comparar i fins i tot adaptar models d'estacions de l'estil de Boí

turística, però no era aquest l'únic objectiu. El primer Consell del Patronat estava format per: Francesc Jordana, president; Josep Jané, vice-president; i els vocals: Pasqual Maragall (Ajuntament de Barcelona), Francesc Guarnier (ENHER, S.A.), Daniel Badia (Regidor), Walter Ankli (Caldas de Bohí, S.A.), Joan Fondevila (Regidor) i Heliodor García (Bohí Tahull, S.A.).

24. Jo mateix, personalment, com és natural, vaig adquirir-ne un.

Taüll Resort. Fins i tot amb l'alcalde vam estar veient, per exemple, un parell de tobogans a Gruyère i a Chamonix per si s'instal·laven a Taüll.<sup>25</sup> Copsava les idees. Així va començar a posar flors als carrers de Barruera, a pintar les línies laterals de la carretera, a netejar els camins i va iniciar el procés perquè la Vall de Boí fos reconeguda patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. D'alguna manera, a partir de 1995, el treball conjuntament amb el municipi de la Vall va millorar molt gràcies a un tarannà més dinàmic.

Joan Perelada va demostrar una veritable voluntat de treballar conjuntament. A mesura que el ressò de la vall es feia més gran gràcies a l'embranchida del resort, s'adonà que era el moment d'explotar veritablement el tema del romànic i demanar el reconeixement de la UNESCO.<sup>26</sup> Era una qüestió fantàstica, és clar. Com a experiència prèvia, i amb la col·laboració de tots, l'Ajuntament ja havia aconseguit la declaració d'Excel·lència Turística del Govern de Madrid, amb les subvencions i els ajuts que això comportava. Gràcies a això, la Vall va fer un gran pas per, des de sí mateixa, contribuir al desenvolupament pujant-se, amb decisió i ganes de fer coses, al carro de la modernització sensata que els nous temps empenyien.

Entre moltes de les qüestions de la Vall, cal destacar aquest canvi de mentalitat respecte el patrimoni. Si bé hi ha hagut actuacions per refer i conservar esglésies i altres espais, al principi tot era més contradictori. En aquest context, puc explicar una petita història. Per qüestions de l'estació, els anys 1994 i 1995 vaig estar trucant el delegat de Cultura de la Generalitat a Lleida, fins que m'hi vaig presentar. Recordo que hi vaig anar amb el meu fill Daniel i en Laborda i vaig aprofitar la cita establerta amb el delegat per pressionar sobre una altra qüestió: "Bondia, vinc a parlar-li de l'ermita de Sant Quirze del Pla de l'Ermita de Taüll", li vaig dir només entrar al despatx. Va quedar absolutament fora de joc. Feia temps que coneixia el cas de l'ermita

25. Un altre exemple de la diversificació va ser l'intent de reproducció d'un "laberint" vist al Lac Léman. S'hauria pogut fer com a parc públic a Barruera, ja que només s'usen arbres i ocupa unes sis persones tot l'any, cobrant una petita entrada. És un exemple de com crear llocs de treball al marge del resort i sense causar cap mal a l'entorn.

26. Des de l'Ajuntament, s'iniciaren els llargs i competitius tràmits per obtenir la Declaració de Patrimoni de la Humanitat pel romànic de la Vall de Boí, atorgat per la UNESCO i que, finalment, es va assolir a finals de l'any 2000. Personalment no en puc dir gran cosa, perquè no hi vaig participar, i no perquè no en tingués ganes, sinó simplement perquè l'Ajuntament decidí no dir-ho. No va ser fàcil perquè l'allau de sol·licituds que cada any rep la UNESCO els ofega i converteix la qüestió en una veritable cursa d'obstacles i per guanyar, la discreció és un mèrit. Però l'èxit obtingut va ser compartit per totes les forces de la Vall.

a fons. Des de que jo pujava pel Pla, havia vist que Sant Quirze estava molt degradada i estava caient. Quan parlava d'aquest tema amb els alcaldes, des dels anys 70, em deien que l'havia d'arreglar la companyia. Era evident que no ho podíem fer nosaltres sols i segons els nostres criteris. Per això havia elaborat un dossier i l'havia portat al conseller de Cultura, Joan Guitart, i posteriorment també al mateix Jordi Pujol. No feien ni cas.

L'arquitecte de Lleida, Guillem Sáez, gran enamorat del romànic, em va fer un petit pressupost del que costaria arreglar-ho i com, perquè com a mínim no caigués ja que l'ermita tenia la teulada molt malament i tampoc tenia porta —i per tant qualsevol persona podia robar l'arc romànic, la qual cosa ha passat massa sovint a la Ribagorça. Sens dubte, per qüestions de patrimoni i respecte històric, la rehabilitació havia de dur-se a terme des de l'administració amb especialistes. El pressupost de l'arquitecte va ser de 15 milions de pessetes. Això em va fer ser optimista, ja que d'alguna manera no podia representar molt per la Generalitat, a qui havíem estalviat una part de la feina. En el moment de parlar amb el delegat de la Generalitat a Lleida, em va reconèixer que efectivament ja hi havia hagut al DOGC un acord per arreglar l'ermita feia temps, però que els diners no arribaven. Llavors li vaig dir que ho havien d'arreglar amb urgència davant el perill imminent de robatoris i la desgràcia patrimonial que esdevindria si s'enfonsés del tot. Davant d'aquesta situació vaig "amençar" fins i tot amb escriure una carta als diaris acusant-los de "deixadesa" amb el patrimoni propi de Catalunya. I quina va ser la meva sorpresa quan una setmana després lleigeixo a la portada dels diaris lleidatans la notícia sobre el robatori de l'arc de l'ermita de Sant Quirze de Taüll! A l'instant vaig pensar que el delegat es pensaria que havia estat jo. De fet, va succeir el que es veia venir feia temps. Com sempre passa, la Generalitat es va posar llavors a córrer i a enviar tècnics i arquitectes. De manera sorprenent, l'arc va aparèixer a la font del riu Sant Martí al cap d'uns pocs dies, a la vista dels cotxes que passaven, amb un paper —es podia llegir perquè no havia plogut aquells dies— on deia: "si no l'arregleu, la pròxima vegada no el tornarem". Mai s'ha sabut qui va ser, encara que sempre ho he intuït. Els que van ser, malgrat la "malifeta", van fer una veritable obra "benfeta" per la Vall. Evidentment, l'arc estava en un estat perfecte. Al poc temps va finalitzar la reconstrucció de l'ermita, que va ser consagrada pel bisbe de La Seu d'Urgell,<sup>27</sup> Joan Martí Alanís, el dia que van tornar a posar —en còpia— la Davallada a l'església de Santa Eulàlia d'Erill.

27. Recordem que la Vall de Boí pertany al bisbat d'Urgell des del 1140.

Però no hem de creure que la petjada de gegant feta a partir del romànic, per al desenvolupament de la Vall, ha estat la definitiva, perquè les oportunitats no estan esgotades, ni molt menys. Tant des del resort, com des del balneari i des del propi municipi es poden —i calen— fer moltes coses encara. Poden endegar-se temes que vagin sumant esglaons en l'enlairament de la Vall de Boí, després del “*take-off*” que ja ha tingut lloc gràcies als esforços d'un quart de segle per aconseguir-ho. Temes que creïn llocs de treball per a la gent de la Vall que no hagi pogut —o volgut— sumar-se al “boom” del turisme i que segueixen sent totalment respectuosos amb el paisatge i el medi ambient. En el cas del resort, puc ben assegurar que s'està només al 50% del que es pot arribar a fer. Una meitat, la que queda, molt interessant no només per a l'esquí sinó per a les activitats que han d'omplir la resta de l'any quan no hi ha neu i que han de fer que el resort no sigui durant molts mesos de l'any, un ens fantasma, buit de vida i amb desànim d'empleats, artesans, restauradors, botiguers i la gent de la Vall.

### Reflexions entorn del desenvolupament de la Vall de Boí

Una de les autocrítiques que em faig és no haver sigut capaç de desenvolupar el projecte més ràpidament un cop es va aprovar i es tenia clar què es volia fer. Aquest procés va ser molt i molt lent, d'artesanía pura. Va ser un error haver pensat que un grup de persones d'aquí podíem ser capaços de tirar endavant tot el projecte i no haver anat a buscar d'entrada grans inversors financers. Vam intentar fer-ho “a la catalana”, es a dir entre nosaltres, artesanament, el que va comportar lentitud, i finalment problemes: de finançament, d'endeutament, etc. Malgrat tot, l'empenta que el resort ha donat a la Vall ha estat senzillament definitiva.

Pel que fa al desenvolupament de la Vall de Boí, efectivament, les xifres no enganyen. El nombre d'habitants i el percentatge que representa la població de la Vall respecte l'Alta Ribagorça ha tingut una evolució espectacular des de la inauguració de Boí-Taüll Resort el 29 de desembre de 1989:

|                                    | 1981  | 1986  | 1991  | 1996  | 2001  |
|------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Població de la Vall de Boí         | 526   | 474   | 640   | 755   | 1.009 |
| Població resta de la comarca       | 4.023 | 3.252 | 2.874 | 2.787 | 2.608 |
| Població total de l'Alta Ribagorça | 4.549 | 3.626 | 3.514 | 3.542 | 3.617 |
| % Vall de Boí/Alta Ribagorça       | 11,5% | 13%   | 18,2% | 21,3% | 27,8% |

D'altra banda, el nivell de renda ha crescut espectacularment. Només cal veure què ha passat, prenent 100 com a índex mitjà de Catalunya en renda disponible per habitant :

| 1967                |       | 1979                |       | 1999               |       |
|---------------------|-------|---------------------|-------|--------------------|-------|
| ORDENACIÓ COMARCAL  | ÍNDEX | ORDENACIÓ COMARCAL  | ÍNDEX | ORDENACIÓ COMARCAL | ÍNDEX |
| 1. Barcelonès       | 113   | 1. Val d'Aran       | 117   | 1. Val d'Aran      | 122   |
| 20. Val d'Aran      | 88    | 23. Alta Ribagorça* | 94    | 7. Alta Ribagorça  | 109   |
| 23. Alta Ribagorça* | 85    | 38. Priorat         | 74    | 41. Montsià        | 90    |
| 38. Terra Alta      | 54    |                     |       |                    |       |

(\* Integrada encara al Pallars Jussà).

Tot plegat ha suposat un impuls enorme pel creixement col·lectiu. Si ara em demanessin de muntar una altra estació d'esquí faria sense dubte el mateix plantejament econòmic, però amb un capital molt més fort. La meua filosofia de "entre petits ja ens ho farem" —la mateixa que vaig aplicar al banc on treballava— es va revelar molt fràgil davant d'un gran que et cobdicia. Al llarg dels anys vam continuar fent ampliacions de capital, però van continuar sent insuficients. Els recursos propis generats pel projecte eren correctes, però el capital no, enfront d'un endeutament excessiu. Què han fet ara els nous propietaris? Passar recursos aliens a recursos propis, pagant amb accions i ara, que tenen un capital suficient, vendre la companyia, perquè gestionar el negoci és una altra cosa. El tema immobiliari, que és el que fins fa poc havia generat recursos propis a la companyia, ja no sé com ha quedat. De vegades, tinc la sensació que es creu que els vint-i-cinc anys de bastir el projecte i endegar la seva posta en marxa no han existit o foren "un desastre" i que ara pensen que cal fer-ho tot nou, quan de fet ho dic amb tot el coneixement de causa i sinceritat, no té futur si no es segueix el projecte dissenyat. Si ja es té orientat d'una manera i ben enfocat, el que s'ha de fer és acabar-ho.

El desenvolupament sostenible és imprescindible. Un indret es desenvolupa, o allà no acabarà havent-hi ningú, només cabres, ermites caigudes, etc. Un desenvolupament per ser sostenible ha de ser una actuació conjunta entre tots: els d'obres públiques fent carreteres i infraestructures; els de turisme o comerç fent desenvolupament d'oci; i els de treball fent cursos de forma-

ció. “Desenvolupar” no ha de significar “destrossar” i la futura i sostenible possibilitat de “negoci per a tots” (gent de la vall i forans) passa per tenir la vall neta, respectada i sense “mamotretos” urbanístics. Conec el cas d’una persona dels Alps, un pagès suís, a qui havien donat una formació de cuiner i treballava els estius en colònies i hotels. Però com que aquesta feina era temporal, a l’hivern feia cursos de monitor d’esquí. I a la tardor, ell i la seva dona havien après a fer manualitats, com brodats. Però és que, a més, li van donar també un altre curs de comerç. Això ja va ser el *summum*. O sigui que les artesanies que feia amb la seva dona les venia a la botiga. A més quan feia de monitor promocionava els seus articles. Va passar de cuidar vaques a la cabana dels seus pares a tenir un xalet de milionari. Això és un clar exemple de pluritreball, que és una de les úniques vies de desenvolupament de les zones de muntanya. Activitats que sempre giren al voltant del turisme. A la muntanya no es pot desenvolupar una indústria. És impossible crear-hi llocs de treball amb fàbriques de cotxes o bolígrafs. S’ha d’oferir formació a la gent de muntanya, fer professionals de diferents activitats que s’acoblin a les estacions de l’any. Així també es poden generar altres àmbits econòmics que no són les tradicionals de muntanya, com ara el de les noves tecnologies. Qualsevol pot treballar des del seu ordinador dissenyant cotxes, en unes condicions de vida sovint millors que les que poden trobar a la ciutat. En tot cas, és cert que tot això va generant la necessitat de serveis, que es van creant poc a poc<sup>28</sup>. Precisament, Taüll va aconseguir frenar la seva despoblació amb aquest esquema. El millor exemple és que ara tornen a tenir escola, després de que estès tancada durant molts anys. I el mateix ha passat amb la salut. Ara hi ha un Centre d’Atenció Primària al Pont de Suert, quan abans no n’hi havia, i un hospital a Vielha, quan abans calia anar a Tremp o a Lleida. Tot això vol dir progrés i normalitat.

Però s’ha de dir que no sempre s’ha fet amb un respecte pel medi ambient. És el cas de la carretera del Pont de Suert a Taüll que he explicat. Aquesta

28. Sempre he sigut un ferm defensor del desenvolupament “multiactivitat” de les contrades de muntanya. Sobre el tema tinc escrits molt clars, sobretot arrel de les meves experiències als Alps suïssos, austríacs i francesos, adquirides amb ulls d’economista durant estades vacacionals, i fins i tot vaig aconseguir que un deixeble meu, Modest Fluvià, avui Catedràtic d’Economia Aplicada de la Universitat de Girona, en fes motiu de la seva tesi doctoral *Economia de muntanya: la pluriactivitat com a estratègia de desenvolupament. Aplicació a l’Alt Pirineu català*, defensada a la Universitat de Barcelona el 1983, amb una nota d’excel·lent *summa cum laudae*.

manca de sensibilitat es retroba en d'altres indrets, sent la Generalitat el màxim responsable. Potser les coses canviaran una mica ara que al Govern català hi ha un responsable sobre la qüestió com en Joan Ganyet —ben conegut per les seves velles actuacions dins dels Grups de l'Alt Pirineu—. Tot i que no sóc massa optimista, perquè o impera la llei de la tecnologia i la sapiència de llibre, o impera la rendibilitat per damunt de totes les coses, que és la major part de les vegades.

### **Alternatives de desenvolupament**

És cert que tot aquest desenvolupament s'ha pogut aconseguir en part gràcies al resort. Però si no es té la sort de poder crear pistes d'esquí, s'ha de posar imaginació, condició *sine qua non* de tot desenvolupament. Ja en parlava Schumpetter el 1913 fent una definició de l'empresari innovador que encara és vàlida avui en dia. Evidentment, cal que ho faci tothom, tant els empresaris com les autoritats locals o els mateixos habitants. I una de les mancances importants del país és la poca imaginació per part dels polítics. A Stockholm li preguntes a qualsevol nen quines són les muntanyes d'Europa i et contestarà que els Alps, i després et parlarà dels Càrpats. Però els Pirineus ni te'ls anomenarà! Pels anglesos tampoc existeixen els Pirineus. En aquest terreny, ja fa anys que dic que s'ha de lluitar contra aquest desconeixement per aconseguir un desenvolupament de la zona. La primera condició és que els Estats de França, Espanya i Andorra es posin d'acord per vendre la marca "Pirineus" arreu del món. És la tasca de tres governs; hauria de ser objecte d'una de les famoses "cimeres" de caps d'Estat. Segona: també ha de formar part d'un pla conjunt entre les cinc Comunitats a banda i banda del Pirineu. Haurien de llençar campanyes conjuntes amb eslògans tipus: "Visiti els Pirineus". I tercera: després ja vindrà la competència entre pobles o estacions concretes. Això mateix li vaig arribar a dir un dia a l'ex-ministre d'economia Rodrigo Rato durant unes jornades a Sitges. Vaig ser molt criticat i fins i tot hi va haver un periodista incompetent que no va entendre res i va dir que allò ho havia exposat en pro de la "meva" estació d'esquí! La gent no entén que per aconseguir un desenvolupament que beneficiï a tots cal ser innovador i unir forces. Evidentment, s'ha d'explotar el territori turísticament però sense arribar a les barbaritats que s'han fet a la costa o els que s'estan fent a parts del Pirineu. Sí que cal oferir més oci de muntanya, respectuós i sempre posant-hi imaginació: al Pla de l'Ermita s'han fet instal·lacions

innovadores, per a nens i gent jove i no tan jove; al Pallars han transformat el ràfting en un negoci.

Queda clar que la creació de Boí-Taüll Resort ha estat un autèntic motor de desenvolupament per la Vall de Boí, amb un creixement diferent a d'altres valls pirinenques, i per tota la comarca de l'Alta Ribagorça —tot i que potser la repartició dels beneficis del desenvolupament no s'ha fet al mateix ritme a tot arreu. Ara, més d'un quart de segle després, és "molt fàcil dir si és mascle o femella el pollet quan ja se li ha vist el cul", com afirma la dita popular i encara més, pujar-se, sumar-se o, millor dit, fer-se amb el projecte quan aquest ja està encarrilat i comença a donar de sí. Però les coses foren com foren: molt dures i enmig de molts entrebancs i multitud d'incomprensions. El meu desig és que el resort rutlli. Però és la Vall de Boí la que ha de funcionar per sí mateixa.